

РУКОПОЛОЖЕЊЕ МОНАХА У ДРЕВНОЈ ЦРКВИ ПРЕМА АСКЕТСКИМ СПИСИМА

Јерођакон
Јустин (Живанић)*
Аристотелов Универзитет
у Солуну, Теолошки факултет

Апстракт: Пракса рукоположења монаха није била предмет расправе у последњим вековима, већ је узимана као једна датост. Међутим, појава ове праксе у древној Цркви изазвала је расправе, првенствено унутар монашких кругова. На српском језику је објављен чланак посвећен овој теми, чији је аутор архимандрит др Филарет Гранић, али који садржи само преledge главних тема и расправа. У овоме раду се усредсређујемо особито на период када се пракса рукоположења монаха појавила први пут. Напосавак је сављен на најважније ауторе, као што је између осталих Свети Ашанасије Велики, али и на главне аргументе у користи рукоположења монаха. Аутор нарочито проучава аскетску литературу, уз помоћ које се може најласије кључна улога јустинских Отаца у Цркви тога времена, посебно у вези са избором кандидата за клир. Овај чланак поново ошвава вратица за будућа истраживања о улози монаха – подвижника у црквеном животу.

Кључне речи: рукоположење, монах, аскетска литература, клир, древна Црква.

Увод

Уопште узевши, тема рукоположења монаха није упитна нити искључиво савремена. Монаси су личности које, између осталог, имају највиши јерархијски чин, то јест чин епископа и као такви су управо они који рукополажу и друге. Али, овим поводом треба по-

* justinzivanic@yahoo.com.

ставити следећа питања: како је до тога дошло? И како су се монаси са тим суочили? Управо ове тематске недоумице представљају предмет истраживања у овоме раду. Стога, тема монаха – клирика биће сагледана кроз призму аскетске литературе, која је у сагласности са Предањем Цркве и са канонима, а која је заправо нови феномен у раним монашким заједницама. Такође ће бити разматрани не само разлози због којих се Црква одлучила на тај корак, већ и схватања монаха који су се суочили са неочекиваним изазовом (очекивали су гоњења, мучења, али не и избор за епископа), као и утицај аскетског етоса на избор клирика.

Изузев претходно изложеног, треба нагласити да је на српском језику објављен чланак архимандрита др Филарета Гранића у часопису „Богословље” под насловом „Узимање монаха у клир у старој Цркви”¹, а који се бави темом рукоположења монаха. Аутор је у овом раду описао сукоб мишљења и ставова између клирика и монаха у вези са рукоположењем монаха. У древној Цркви је преовладавало мишљење по коме су монаси били носиоци већих харизматских дарова у односу на клирике. Они су били ти који су се одрекли света и свега што је у свету, живећи у пустим местима и хранећи се пустињским биљем и речју Божјом. Другим речима, стекли су углед Божјих људи и молитвених посредника пред Богом. Гранић у свом чланку наводи примере монаха-подвижника који се противе избору за рукоположење и описује борбу Цркве како би их придобила у свезу клира.

Историјска промена става по питању рукоположења монаха одвијала се унутар Цркве постепено. Најпре је било неопходно истаћи и расветлити истину да су монаси део Цркве, иако су се одрекли света и отишли у пуста места. Уосталом, Црква је до тада знала искључиво за структуру црквене заједнице која је окупљена у једном месту, селу или граду, око једног предстојатеља. Према истом принципу, и монашка заједница је имала, била она општежитељна или отшелничка, своју структуру црквене заједнице са духовним оцем на челу. У том случају није било никакве речи о парацрквеним заједницама. У житијима светих Антонија Великог и Пахомија Великог приметан је опис зачетка формирања монашког живљења унутар Цркве и за Цркву. У овој првој, развојној фази монаси нису били рукополагани, али су недељним данима одлазили у оближње сеоске цркве где су се причешћивали Телом и Крвљу Христовом. Откуда се онда јавила потреба за рукоположењем монаха?

¹ Богословље VII (1932): 282–289.

1. Рани монашки став по питању рукоположења монаха

Приликом одрицања избора за епископа, подвижник Драконтије из IV века позива се на монашки завет којим се монаси одричу света и истиче свој став да је рукоположење монаха немогуће, јер по његовом мишљењу хиротонија монаха враћа у свет којег се он одрекао. Следствено, Драконтије закључује да је рукоположење монаха грех и узрок будућих сагрешења.² Међутим, у свом одговору монаху Драконтију Свети Атанасије Велики истиче да је рукоположење једног епископа израз воље Божје, која не спречава човека да се подвизава где год се он налазио, јер се венац славе не даје по месту подвига, него по начину.³ Свети Атанасије том приликом скреће пажњу Драконтију да монах треба да се подвизава и када постане епископ и настани се у граду, наводећи му примере других светих мужева који су били монаси, али који су наставили свој подвиг гладовања, сиромаштва и молитве пошто су постали епископи.⁴

С тим у вези, сматрамо умесним навести и неколико примера из аскетске литературе где оци подвижници не прихватају избор за епископа и одбијају хиротонију. То су вредна сведочанства назначеног периода помоћу којих можемо потпуније разумети ову проблематику. Када је александријски архиепископ Теофил понудио познатом ави Орсисију да га рукоположи у чин презвитера, ава му је одговорио да у манастир долазе презвитери, те да због тога нема потребе за рукоположењем.⁵ Штавише, поједини монаси су у циљу избегавања рукоположења понекад прибегавали и таквим крајностима попут сакаћења.⁶

Када је пак Свети Пахомије почео са организовањем општежителног начина монашког живота, јасно је саветовао монасима да се не прихватају рукоположења. Ни он сâм није хтео да се прихвати рукоположења у чин презвитера. У његовим киновима био је засту-

² Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532–533.

³ „Ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδίδοται” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 533B).

⁴ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532A–533B.

⁵ Упореди: Ф. Гранић, „Узимање монаха у клир у старој цркви”, 58.

⁶ „Ἀφαρπάσας ψαλίδα, τὸ ἀριστερὸν οὐς ἑαυτοῦ ἕως τοῦ πυθμένου ἐψάλισεν” (Παλλαδίου, *Ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως, Ἡ πρὸς Λαύσον Ἱστορία*, PG 34, 1034A).

пљен добар поредак и приметан особити однос узајамног поштовања између клирика и монаха. Сâм Свети Пахомије је одржавао добре односе са клирицима из оближњег града и одлазио је са монасима на сабрања (богослужења) у градску цркву. Градски клирици су, са друге стране, долазили у општежића и тамо служили.⁷

Који је онда био разлог оваквог става Светога Пахомија по питању рукоположења монаха? Треба нагласити да, пре свега, није постојала ниједна теолошка препрека нити забрана која би онемогућавала рукоположење монаха. Пахомијев став је пре свега био очински мотивисан како би своју духовну децу сачувао од подела. Због тога им он и напомиње да монасима не приличи да траже ни част ни власт нити славу, нарочито у општежићу, јер би то онда могао бити повод за супарништво, завист и неслагања.⁸

Није нам познато ко је био први рукоположени монах, али потребе заједнице и монашког братства указивале су од самог почетка на неопходност постојања монаха-клирика, при чему су њихов подвижнички углед, познавање Светога Писма и ревност у молитви допринели томе да убрзо постану „светиљка која се не меће под суд” (Мт. 5, 15). Упркос поменутом предлогу Светога Пахомија, у његовим монашким заједницама већ постоје рукоположени монаси, те он саветује манастирску братију да таквога приме као литурга – служитеља Светиње (τῆς ἱερατείας) и оца, прихватајући да је постао сасуд божанске благодати која га је призвала у свештенство⁹. Свети Пахомије је први поштовао рукоположену братију и према црквеном правилу им се потчињавао¹⁰, пружајући на тај начин пример и осталој братији како да се опходе према њима.

⁷ Слободан Продић, *Древни монашки усџави*, Требиње–Сарајево, 2016, 36–37.

⁸ „Οὐτε γὰρ ἠνείχετο ἐν αὐτοῖς εἶναι τινα χειροτονίας ἡξιωμένον. Ἐλεγε δὲ ἀγαθὸν εἶναι μᾶλλον καὶ σφόδρα λυσιτελοῦν τοῖς μοναχοῖς τὸ μὴ ζητεῖν τιμὴν ἢ ἀρχὴν ἢ δόξαν, μάλιστα ἐν κοινοβίῳ, μήπως ταύτης ἕνεκα τῆς ἀφορμῆς ἔρεις καὶ ζῆλοι καὶ διχοστασίαι γένωνται” (*Βίος Ἑτερος Παχωμίου*, ВЕПЕС 40, ”Εκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1970, 236).

⁹ *Βίος Ἑτερος Παχωμίου*, ВЕПЕС 40, 237.

¹⁰ „Κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ὑπετάττετο” (*Βίος Ἑτερος Παχωμίου*, ВЕПЕС 40, 237).

2. Утицај пустињских отаца на свест Цркве – избор клирика и препреке за ступање у клир

Брига Цркве поводом избора клирика је првенствено јасан знак велике части и духовне власти свештенства, али је показатељ и потребе Цркве да има пастире који исправно исповедају веру и живе јеванђелским начином живота. Православно и исправно вероисповедање изабраних клирика је имало не само тада, већ и данас изузетно важно значење за Цркву. Оно се с правом сматра једним од главних квалитативних одлика изабраног клирика. Међутим, у случајевима одређених недоумица они који су бирали клирике обраћали су се подвижницима који су били на добром гласу, јер су веровали да је управо од Бога оно што говоре дотични подвижници¹¹. Према саветима аскетских отаца, услови за избор и ступање у клир били су следећи: православно исповедање вере, добро сведочанство међу вернима, односно добар углед, врлински живот, послушност вољи Божјој и одсецање сопствене воље.¹²

Благодарећи добром угледу који су уживали међу вернима, оци подвижници су узели удела у формирању услова избора клира. Као и у свему другом, они су се ослањали на речи Господње из Светога Писма и управо су се тиме руководили. Епископима који су им долазили по савет за избор клирика, истицали су светописамски обичај сведочанства верних о добром угледу изабраних, будућих предстојатеља црквеног литургијског сабрања,¹³ јер „треба добре људе да рукоположите црквама Божјим“¹⁴.

Изузев доприноса у погледу формирања услова за избор клира, пустињски оци су посветили пажњу и препрекама за ступање у клир. Као што је већ речено, подвижници су се у свом животу и ставовима ослањали пре свега на речи Светога Писма. Управо тако је било и у случају ове конкретне теме. Тако, на пример, још

¹¹ Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ-ΩΜΑ), ΕΠΕ, Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν, т. 10Г, Θεσσαλονίκη 1989, 444.

¹² Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ-ΩΜΑ), ΕΠΕ, т. 10Г, 436–456.

¹³ „Μαρτυρομένους ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων πολλῶν, κατὰ τὴν Γραφὴν” (Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ-ΩΜΑ), ΕΠΕ, т. 10Г, 436).

¹⁴ „Ὅτι καλοὺς ἀνθρώπους θέλετε χειροτονεῖν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ” (Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ-ΩΜΑ), ΕΠΕ, т. 10Г, 436).

од самог почетка, Црква није рукополагала другобрачне.¹⁵ Предлог аскетских отаца је био да се не рукополажу ни они који немају добар углед у народу и на то су скретали пажњу епископима, истичући им да оне за које знају да нису на добром гласу не треба да рукополажу. У супротном, оци су говорили да ће сами епископи у том случају бити криви.¹⁶

Веома је значајан и поучан један догађај који је описан код светих Варсонуфија и Јована у њиховим „Питањима и одговорима”. Наиме, један образовани монах (μοναχός σχολαστικός) је тражио од свог епископа да буде рукоположен у Светоме Граду. Епископ га је рукоположио у ђаконски чин, те пошто је постао ђакон, тај школовани монах је затражио од епископа да га рукоположи у чин презвитера. Када је епископ то чуо, веома се ожалостио и отишао је код Светога Варсонуфија по одговор шта да чини са овим школованим монахом и његовим захтевом за презвитерску хиротонију. Свети старац му је одговорио да не буде тужан због првог рукоположења (у чин ђакона), јер „што се до сада десило, десило се” („ἀπὸ τῆς ἄρτι ὃ γέγονε, γέγονε”), али да од сада пази и да истог не рукополаже у чин презвитера, јер звање које је стекао школовањем није услов нити разлог за хиротонију. Према старчевом схватању, човек који нема мудрости која је одозго, узалуд је стекао и мудрост световну¹⁷. На основу овог одговора могуће је увидети две препреке за ступање у клир. Прва препрека се јавља онда када неко тражи рукоположење и жели да то постигне по сваку цену. Такво настројење је показатељ непобожности, нарочито за монахе.¹⁸ Друга пак, препрека је одсуство мудрости која је одозго.

Претходно наведени случај монаха Амонија, који је осакатио себе да би избегао рукоположење, јесте још једно сведочанство како су монаси или подвижници тога доба гледали на тему рукоположења монаха. Ава Амоније је прибегао крајњим мерама како не би био ухваћен, одведен у град и рукоположен. Он је сâм себи одсекао лево ухо, јер је мислио да ће на тај начин имати препреку за руко-

¹⁵ О значају и тумачењу светописамских речи „једне жене муж” (1Тим. 3, 2 и Тит. 1, 6) у овом контексту, консултовати 17. канон Светих Апостола, 3. канон Трулског сабора и 12. канон Светога Василија Великог. Упореди: Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ФКГ-ΩΜΑ), ЕПЕ, т. 10Г, 452.

¹⁶ Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ФКГ-ΩΜΑ), ЕПЕ, т. 10Г, 456.

¹⁷ Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις* (ФКГ-ΩΜΑ), ЕПЕ, т. 10Г, 448.

¹⁸ Треба истаћи да на Светој Гори постоји неписано правило према коме монаси не би требало да траже рукоположење. Уколико се старају да дођу до рукоположења, такво понашање би се сматрало недоличним, а самим тим би представљало и препреку за рукоположење.

положење као осакаћени. Верни, који су га желели за литурга своје црквене заједнице, када су видели и схватили шта је урадио да би избегао рукоположење, бивајући ожалашћени таквим његовим потезом отишли су епископу Тимотеју да му кажу шта се десило. Он им је одговорио да је јудејски обичај и закон да не треба примати осакаћеног у свештенство,¹⁹ али што се њега лично тиче, да му могу довести и онога коме је нос одсечен, па ако је достојан, он ће га рукоположити²⁰.

Особито је занимљива и повест о подвижнику Мојсеју Етиопљанину, у којој се сусрећемо са феноменом хиротоније човека друге расе, конкретно у причи – са рукоположењем тамнопутог човека. Паладије нам у свом делу „Лавсаик” доноси причу о Светоме Мојсеју, који је пре обраћења у хришћанство био разбојник. Када се обратио Богу, покајао се за сва зла дела која је учинио и постао монах. За нашу тему је од нарочитог значаја детаљ из његовог житија да је био рукоположен у чин презвитера.²¹ Из ког разлога наводимо пример Мојсеја Мурина? Он је био монах и живео је аскетским начином живота. Рукоположен је против своје воље, потчинивши је епископу, али и упркос томе што је био тамне пути.²² Од самог почетка, оци пустиње су увидели да боја коже није услов као ни препрека за рукоположење, а ово житије је сведочанство управо томе. Руководећи се, као што смо већ истакли, Светим Писмом, Светога Мојсеја Етиопљанина су изабрали за рукоположење јер је „очистио свој дом” (Мт. 12, 44), што ће рећи дом своје душе за благодат Духа Светога, а који је благоизволео да се настани у човеку који се примером свога аскетског живљења показао као „добро дрво” (Мт. 7, 17).

Надаље, монаси не само да су избегавали рукоположење, него су сматрали за грех да неко тражи да буде рукоположен. Већ у Старом Завету старање да се дође до рукоположења представљено је као богомрско дело. Кореј са Датаном, Авироном и Авнаном „устадоше на Мојсија” (Број. 16, 2), захтевајући власт свештеничку са жељом да управљају народом. Мојсеј им је на то одговорио: „Мало ли вам је што вас је Бог Израиљев одвојио од збора Израиљевог пустивши вас к себи да вршите службу у шатору Господњем и да сто-

¹⁹ „Οὕτως ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίοις πολιτεύεσθω” (Παλλαδίου, Ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως, *Ἡ πρὸς Λαύσον Ἱστορία*, PG 34, 1034A).

²⁰ „Ἐμοὶ δὲ καὶ ῥινότμητον, ἐὰν ἐνέγκητε μόνον ἄξιον τοῖς τρόποις ὄντα, χειροτονῶ” (Παλλαδίου, Ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως, *Ἡ πρὸς Λαύσον Ἱστορία*, PG 34, 1033D–1034A).

²¹ Palladius Helenopolitanus Episcopus, *Apophthegmata Patrum*, PG 65, 284A.

²² „Καλῶς σοι ἐποίησαν, σποδόδερμε, μελανέ. Μὴ ὦν ἄνθρωπος, τί ἔρχη μετὰ ἀνθρώπων;” (Palladius Helenopolitanus Episcopus, *Apophthegmata Patrum* PG 65, 284B).

јите пред збором и служите за њ? Пустео је к себи тебе и сву браћу твоју, синове Левијеве, с тобом, а ви тражите још и свештенство?" (Број. 16, 9–10). Њихов крај нам је познат²³, те бивајући поучени између осталог и оваквим примером, древни подвижници избегавају дар свештенства. Поврх свега, они се удаљавају од таквог духовног краја, који за њих не значи ништа друго до губитак благодати Божје и недостатак смирења.

Осим тога, за пустињске оце је веома важан моменат приликом рукоположења био сâм избор. Због тога су они често наглашавали да је избор израз воље Божје.²⁴ У „Питањима и одговорима” Варсануфија и Јована особито је истакнута чињеница да је Бог тај Који бира, јер људи не виде онако како Бог види.²⁵ Сходно томе, бива постављано питање: ко заправо бира клирике? Као што је већ претходно речено, управо Бог бира Своје свештенослужитеље, а воља Божја се пројављује кроз Цркву која је Тело Христово. Прецизније речено, она се пројављује кроз клир и народ који су удови Тела Христовог, а који и чине пуноћу Цркве. Међутим, да глас Цркве не би био искључиво поиман као *vox populi*, пуноћа Цркве (клир и народ) се сабирају и као заједница узносе молитве Богу да би добили од Њега одговор. На тај начин, глас Цркве је у правом смислу речи јединство *vox Dei* и *vox populi*. Управо тако се остварује саборна свест Цркве, која и до данас свој идентитет изражава апостолским речима: „Изволи се Духу Светоме и нама” (Дап. 15, 28).

Претходно описани црквени дух су аскетски оци гајили од самих почетака, иако су живели у пустим местима. У својим сусретима са светом они су у свему пројављивали акривију аскетског етоса. Тако, на пример, један епископ желећи да неке од својих клирика узведе у више чинове и положије у Цркви, а не знајући кога од њих да изабере, прибегао је савету старца подвижника. На једном комаду хартије написао је имена свих кандидата и послао их је њима. Старац, помоливши се Богу да Он Сâм укаже на оне који су Му по вољи, написао је епископу поново на хартији имена оних за које га је Бог обавестио. Епископ је пак био у недоумици, јер по његовој процени, ти људи које је старац истакао нису били

²³ „Раседе се земља под њима, и отворивши земља уста своја прождре их, и домова њихове и све људе Корејеве и све благо њихово. И тако сиђоше са свим што имаху живи у гроб, и покри их земља и несташа их из збора” (Број. 16, 31–33).

²⁴ Н. Афанасјев, *Еклисиологија синуана у клир*, 20.

²⁵ „Ἡρώτησας περὶ τελειότητος, τούτέστι τὸ ρίψαι τὸ πᾶν τῷ Θεῷ ἐπιλέξασθαι οὓς θέλει, καὶ ὅτε ἡκούσαμεν οὐκ ἐβαστάσαμεν, καὶ οὐκ οἶδαμεν, ὅτι οὐχ ὡς βλέπει ὁ Θεὸς βλέπουσιν οἱ ἄνθρωποι” (Варсанουφίου καὶ Ἰωάννου, *Ερωταποκρίσεις*, ΕΠΕ, т. 10Г, 446).

способни да управљају Црквом. На ту његову изречену сумњу, старац је истакао да му ништа није сам од себе написао, него је молитву сатворио и написао оно за шта га је Бог обавестио.²⁶

3. Монашки завети као препрека за рукоположење?

Одговор на питање: да ли су монашки завети препрека за рукоположење?, захтева пажљиво консултовање поменутих аскетских списа. На основу претходно наведене *Посланице монаху Драконтију* Светог Атанасија Великог могуће је закључити да је неко саветовао Драконтија да не прихвата епископски чин, јер се он одрекао света и живео отшелнички у посту и молитви. Закључак тих саветодаваца гласио је да је за једног монаха грех прихватити рукоположење и служити у одређеној црквеној заједници.²⁷ Сходно одговору Светог Атанасија, приметан је исправан црквени став у коме је садржана брига за Цркву. У посланици се наводе главни разлози за рукоположење епископа, а то су: проповед речи Божје,²⁸ мисионарење и катихизација²⁹ и вршење божанствене Евхаристије.³⁰

С тим у вези, нашу пажњу ћемо још мало задржати на дотичној посланици Светог Атанасија монаху Драконтију, јер у њој наилази-

²⁶ „Μὴ γὰρ ἀπ’ ἐμαυτοῦ εἶπόν τι· εὐχὴν ἐποιησάμην καὶ εἴ τι ἐπληροφόρησεν ὁ Θεός· εἶπον· οὐχ ὅτι δὲ ἱκανός εἰμι ἐρρέθῃ ἢ ἀπόκρησις αὐτῇ δι’ ἐμοῦ· χρεῖας γὰρ γενομένης, καὶ τὸ στόμα τῆς ὄνου ἤνοιξεν ὁ Θεός», Варсанουφίου καὶ Ἰωάννου” (Варсануфија и Јована постоји целокупна група питања који се односе на тему избора и рукоположења клирика. О томе видети опширније: Варсануφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις*, ЕПЕ, т. 10Г, 442). У „Питањима и одговорима” Варсануфија и Јована постоји целокупна група питања који се односе на тему избора и рукоположења клирика. О томе видети опширније: Варсануφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἑρωταποκρίσεις*, ЕПЕ, т. 10Г, ΨΠН’-ΩΙΘ’.

²⁷ „Ἀγαπῆτὲ Δρακόντιε, μὴ λέγε, μηδὲ πείθου τοῖς λέγουσιν ἀμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν ἐπισκοπὴν, μηδὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ ἀμαρτάνειν ἐστίν” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532D).

²⁸ „Καὶ πρὶν μὲν λάβῃς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χάριν, οὐδεὶς ἐγίνωσκέ σε· γεγόμενον δὲ λοιπὸν, οἱ λαοὶ προσδοκῶσι φέροντά σε τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν διδασκαλίαν” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 525B).

²⁹ „Εἰ γὰρ τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, οἷον νῦν ἔχουσιν οἱ συμβουλευόντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σύ Χριστιανός, ἐπισκόπων μὴ ὄντων;” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 528A).

³⁰ „Ἀλλὰ μᾶλλον ἐπείγου, καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἀγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρὶς σοῦ οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν κίνδυνον ἐπισπάσῃ κατὰ σαυτοῦ” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 533B).

мо и на веома значајно сведочанство црквеног искуства у периоду IV века, а које се тиче проблематике рукоположења монаха. Наиме, Свети Атанасије Велики је уложио не мали труд да Драконтију, а преко њега и црквеној заједници, предочи да монашки начин живота није препрека за рукоположење, те да монаси могу и треба да наставе свој монашки подвиг и као епископи. Како би поткрепио такав свој став, он се позива на историју и искуство Цркве. Драконтије, пре свега, није био први монах који је изабран за епископа.³¹ Свети Атанасије му тим поводом наводи примере и имена монаха који су пре њега постали епископи и који су Драконтију били познати, како уосталом Свети Атанасије и наглашава, а то су били: Серапион, Аполос, Агатон, Аристон, Амоније, Моит из Горње Тиваиде, Павле из Лате и многи други.³²

Следствено, треба истаћи да Свети Атанасије није био једини који се бавио назначеном темом. Имена монаха који су били рукоположени наводи и Свети Василије Велики у његовој *Посланици Светом Амфилохију Иконијском*.³³ Блажени Јероним помиње рукоположење монаха као уобичајени догађај³⁴ и истиче како је и сâм видео и сусрео многе монахе у Палестини који су били рукоположени.³⁵ Исто тако, Блажени Августин сведочи да је на Западу постојала пракса да се рукополажу монаси који су били искусни у монашком животу и који су уживали добар углед због тога.³⁶

³¹ „Οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν ἡγαπήθης” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532A).

³² „Ἄλλ’ οἶδας, ὅτι καὶ Σεραπίων μοναχός ἐστι, καὶ τόσων μοναχῶν προέστη· οὐκ ἐλαθέ σε, πόσων μοναχῶν πατήρ γέγονεν Ἀπολλῶς. Οἶδας Ἀγάθωνα, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς Ἀρίστωνα· μνημονεύεις Ἀμμωνίου, τοῦ μετὰ Σαραπίωνος ἀποδημήσαντος· ἴσως δὲ ἤκουσας καὶ περὶ Μουίτου ἐν τῇ ἄνω Θηβαΐδι, καὶ δύνασαι μαθεῖν περὶ Παύλου τοῦ ἐν τῷ Λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532A).

³³ Βασιλείου Μεγάλου, *Ἐπιστολή ΣΙΗ’*, *Ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ Ἰκονίου*, PG 32, 809C. Имена монаха који су постали епископи, а која наводи Свети Василије су следећа: Александар, Дијатим, Татијан, Полемон, Макарије, Евдим, Иларије и Лолијан.

³⁴ Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola CXXV. Ad rusticum monachum*, 17, PL 22, 1082. Упореди: Ф. Гранић, „Узимање монаха у клир у старој цркви”, 59.

³⁵ „Quod cum vidisset, occurrenti sibi sancto et venerabili Episcopo Isidoro Confessore (sc. Isidoro Pelusii episcopo), et turbis innumerabilibus Monachorum, ex quibus multos Sacerdotalis et Leviticus sublimabat gradus” (Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola CVIII. Ad Eustochium virginem*, 14, PL 22, 890). Упореди: Ф. Гранић, „Узимање монаха у клир у старој цркви”, 59.

³⁶ „... et ordini clericorum fit indignatissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus...” (Sancti Eusebii Hie-

Међутим, питање гласи: да ли су монаси онда избегавали рукоположење како не би изгубили благодат коју су стицали подвигом у пустињи? На основу аскетских извора, могуће је пронаћи више одговора на постављено питање. Наиме, у поменутом писаном наслеђу се постепено развија идеја о величини и величанствености свештеничке службе. Свакако, таква представа о свештенству је снажно утицала на монахе и представља један од примарних разлога ради чега су избегавали рукоположење. Многи монаси су осећали и истицали велику одговорност свештеничке службе. С тим у вези, не треба previdети особити значај „Шест књига о свештенству” Светог Јована Златоустог, односно списка који говори у прилог претходно наведеном. У једној приповести аве Теодора описује се какав су свештени страх (τὸ δέος) имали монаси у односу на свештенство и уздржаност у односу на избор за ступање у клир, јер су на уму имали значај и тајинство свештеног чина. Тако, када је ава Теодор изабран за презвитера, он се молио Богу да му покаже величанственост свете тајне свештенства „и покажа му се огњени стуб од земље до неба и глас који говори: Ако можеш да будеш као овај стуб, иди и служи”³⁷.

Када говоримо о избегавању рукоположења од стране монаха треба имати на уму и њихово одрицање од света и свега што је у свету приликом ступања у монаштво. Јер они су, будући заљубљеници у подвиг, одлучили да живе усамљеничким и подвижничким начином живота. Штавише, управо су ови подвижници давали предност тиховању и самоћи, а избегавали су да буду окружени људима. Рукоположење за њих је представљало крај таквог, благословеног начина живота у пустињи. Наиме, пустиња је за њих представљала скровиште (уточиште), училиште и штит сваке врлине. Такође, старали су се да задобију смиреноумље, прибојавајући се похвале од људи и епископских катедри. Управо у томе препознајемо разлоге због којих су многи подвижници избегавали рукоположење, попут Светог Макарија Великог.³⁸

ronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola LX*, 1, PL 33, 228). Упореди: Ф. Гранић, „Узимање монаха у клир у старој цркви”, 59.

³⁷ „Καὶ ἐδείχθη αὐτῷ στύλος πῦρὸς ἀπὸ γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ φωνὴ λέγουσα: Εἰ δύνασαι γενέσθαι ὡς ὁ στύλος οὗτος ὑπάγε διακόνησον” (*Τὸ Μέγα Γερωντικόν. Θεματικὴ Συλλογὴ*, Τόμος Δ΄, κεφ. ΙΕ΄, Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη, 2014, напомена број 53, 50).

³⁸ „Διηγῆσατο περὶ ἑαυτοῦ ὁ ἀββᾶς Μακάριος, λέγων· ὅτε ἤμην νεώτερος καὶ ἐκαθήμην εἰς κελλίον εἰς Αἴγυπτον, ἐκράτησάν με καὶ ἐποίησαν κληρικὸν εἰς τὴν κώμην· καὶ μὴ θέλων καταδέξασθαι, ἔφυγον εἰς ἕτερον τόπον” (*Περὶ τοῦ ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου*, 1, PG 34, 236C). Претходно цитирано место у преводу на српски језик гласи: „Приповедао нам је о себи ава Макарије, говорећи: Када сам био млад и живео у келији у Египту,

Надаље, у низу релевантних примера треба навести и онај који се помиње у преписци између Светог Атанасија Великог и монаха Драконтија. Следствено, као разлог због којег одбија рукоположење у чин епископа поменути монах наводи повод за грех. Свети Атанасије Велики му одговора да не верује онима који тако говоре, јер епископство није повод за грех.³⁹ На основу изреченог је јасно да је монасима било неопходно појашњење значаја улоге епископа у служењу Цркви. Тај подухват на себе преузима Свети Атанасије. Он објашњава да и епископи могу бити подвижници, то јест да могу постити, гладовати и жеднети, те да напослетку могу творити чудеса у Име Божје. За подражаваоце строгог аскетског живота било је потребно објашњење да постоје епископи који посте и монаси које не посте, епископи који не пију вина и монаси који га пију, епископи који творе чуда и монаси који не творе.⁴⁰ Пишући посланицу монаху Драконтију, Свети Атанасије је објаснио свим подвижницима своје епохе, а и онима после њега, да духовна борба и подвиг нису само привилегија и позив монаха, него да се свако може подвизавати ма где се налазио, јер венац славе не даје се према месту боравка и подвига, већ се даје према делима и начину подвига.⁴¹

Насупрот Драконтију, пример послушности Цркви и прихватања епископске хиротоније видимо у личности Авраамија, чију нам повед доноси Теодорит Кирски у својој „Богољубивој историји”. И сам Авраамије је био монах и подвижник, исто као и Драконтије, али се он ипак није плашио да ће изгубити благодат коју је имао у свом монашком животу и подвигу. Штавише, остварио је управо оно о чему је Свети Атанасије писао Драконтију, што ће рећи прихватио се епископског чина, настављајући свој монашки начин живота и подвига, вршећи истовремено службу епископа.⁴²

ухватили су ме и рукоположили за клирика у варошици. Не желећи да се прихватим, побегао сам на друго место”.

³⁹ „Ἀγαπήτε Δρακόντιε, μὴ λέγε, μηδὲ πείθου τοῖς λέγουσιν ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν ἐπισκοπὴν, μηδὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ ἁμαρτάνειν ἐστίν” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 532D).

⁴⁰ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 533A.

⁴¹ „Πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πράξιν ἀποδίδεται” (Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 533B).

⁴² „Ὅτι μετὰ τὸν μονήρη βίον τὴν ἀρχιερατικὴν ἐφαίδρυνε πολιτείαν... Τὸν ἰὸν οὐκ ἤμειψεν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀσκήσεως μετέβη κακοπαθείας καὶ κατὰ τ’ αὐτὸν μοναχικοῖς τὲ πόνοις καὶ ἀρχιερατικαῖς περιστοιχιζόμενος φροντίσι τοῦ βίου τὸν δρόμον ἐξήνυσεν” (Θεοδωρίτου Κύρρου, *Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία*, ΕΠΕ, Φιλοκαλία 4, Πατερικά ἐκδόσεις „Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς”, Θεσσαλονίκη, 1989, 306).

Коначно, треба нагласити и изузетно важну чињеницу да Свети Атанасије упозорава Драконтија да се чува од „опасности да не противречи црквеним уредбама”⁴³. Наиме, избор једног човека у достојанство епископа није само људска ствар нити питање искључиво његовог опредељења. У складу са предањем и учењем Цркве, сâм Бог учествује у избору епископа, па такво дело треба заправо разумети као израз воље Пресвете Тројице да пронађе човека који ће „напаса-ти Цркву Божју”⁴⁴.

Закључак

Непобитна је чињеница да се свако чинодејство у Цркви савршава призивом благодати Духа Светога, која све чини савршеним и излива се на пуноћу Цркве. Исто тако и рукоположење, које се савршава у Цркви и за Цркву као благодат служења, не бива без призива Духа Светога.⁴⁵ На тај начин је могуће закључити да све што се савршава у Цркви јесте свештена тајна, јер Дух Свети све чини у Цркви зарад спасења људи и свеколике твари.

Следствено, хиротонијом у чин епископа клирик задобија благодат учитељства,⁴⁶ која је повезана са благодатним даровима пастирствовања, руковођења⁴⁷ и духовног управљања (власти)⁴⁸. Монаси који су се повукли из света како би стекли бестрашће, очишћење срца и јединство са Христом, нису могли да се прихвате избора и рукоположења, јер су их харизме свештенослужења, које су уједно под-разумевале и обавезе свештенства, приморавале да напусте вољену пустињу. Отуда су се плашили греха, јер власт коју свештенство има⁴⁹

⁴³ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 533D.

⁴⁴ Athanasius Alexandrinus Archiepiscopus, Dubia, *Testimonia ex Scriptura sacra*, PG 28, 32AB.

⁴⁵ „Σῶμα γὰρ καὶ αἷμα μυστικὸν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος χωρὶς· οὐκ ἂν ἱερέας ἐσχήκαμεν· οὐδὲ γὰρ ταύτας δυνατὸν τὰς χειροτονίας ἄνευ ἐκείνης τῆς ἐπιφοιτήσεως γίνεσθαι” (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ὁμιλία*, PG 50, 432).

⁴⁶ „Идите и научите све народе” (Мт. 28, 19).

⁴⁷ „Напасај овце моје” (Јн. 21, 17).

⁴⁸ „Што год свежете на земљи биће свезано на небу, и што год раздрешите на земљи биће раздрешено на небу” (Мт. 18, 18). О томе видети опширније: Никодим Милаш, *Православно црквено право* [Дела Никодима Милаша, књига V, фототипско издање], Истина, Београд–Шибеник, 2004, 253–255.

⁴⁹ „Οὐκ ἄρα ἀπὸ χειροτονίας ἢ ἐξουσίας;” (Ὠριγένους, *Ἐκλογαί. Ἐκ τῶν Ὠριγένους εἰς παροιμίας Σολομώντος ἐξηγήσεων*, PG 17, 200C).

представљала је за њих камен спотицања. Наиме, они су власт сматрали узроком страсти.

У дотичном контексту треба разумети и зашто Свети Јован Златоусти, када тумачи Посланицу Светог апостола Павла Тимотеју и његов савет: „Не полажи руке ни на кога брзо” (1Тим. 5, 22), објашњава како су се поједини из зле намере старали да добију власт преко рукоположења.⁵⁰ Стога, треба истаћи да дар рукоположења сам по себи није повод за страст, него је начин подвизавања и служења. У прилог томе сведоче речи и савети Светог апостола Павла Тимотеју, младом епископу: „Молим, дакле, пре свега да се чине мољења, молитве, прозбе, благодарења за све људе, за царе и за све који су у власти, да тих и миран живот проживимо у свакој побожности и честитости” (1Тим. 2, 1–2). Сходно томе, апостол незнабожаца појашњава какве су последице доброг свештенослужења: „Јер који су добро служили, стичу себи добар степен и велику смелост у вери у Христу Исусу” (1Тим. 3, 13). Имајући на уму, пре свега, Божју вољу и Његову промисао у погледу спасења људи, управо из тих разлога су божански оци бирали подвижнике на епископске катедре, отимајући их из пустињске тишине.

* * *

Библиографија

Извори:

- Athanasius Alexandrinus Archiepiscopus, *Dubia, Testimonia ex Scriptura sacra*, PG 28, 29D–80C.
 Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρὸς Δρακόντιον*, PG 25, 523A–534D.
 Варсануφίου καὶ Ἰωάννου, *Ἐρωταποκρίσεις* (ΦΚΓ-ΩΜΑ). (1989). У ΕΠΕ Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν, 10Γ. Πατερικαὶ ἐκδόσεις „Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς”: Θεσσαλονίκη.
 Βασιλείου Μεγάλου, *Ἐπιστολή ΣΙΗ*, *Ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ Ἰκονίου*, PG 32, 809B–812A.

⁵⁰ „Τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς χειροτονίας τῇ πονηρίᾳ παρέχονται” (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας ὁμιλίαι* ΚΑ, PG 49, 17).

- Bíos Ἑτερος Παχωμίου*, (1970). У ВΕΠΕΣ 40, Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι.
- Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola LX*, PL 33, 227–228.
- Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola CVIII. Ad Eustochium virginem*, PL 22, 878–906.
- Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri, *Epistola CXXV. Ad rusticum monachum*, PL 22, 1072–1085.
- Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας ὁμιλίαι* ΚΑ', PG 49, 17–32.
- Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ὁμιλία*, PG 50, 417–432.
- Τὸ Μέγα Γερωντικόν. (2014). Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας. Θεσσαλονίκη. Θεματικὴ Συλλογὴ, Τόμος Δ', Β' ἔκδοσις.
- Ὠριγένους, *Ἐκλογαί, Ἐκ τῶν Ὠριγένους εἰς παροιμίας Σολομώντος ἐξηγήσεων*, PG 17, 161A–252D.
- Παλλαδίου, Ἐπισκόπου Ἑλενουπόλεως, *Ἡ πρὸς Λαύσον Ἱστορία*, PG 34, 995–1278.
- Palladius Helenopolitanus Episcopus, *Aprophthegmata Patrum*, PG 65, 71A–440D.
- Περὶ τοῦ ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, PG 34, 236C–261A.
- Светѣо Писмо Сѣароѣа и Новоѣа Завеѣа – Библија. (2010). Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве
- Светишени Канони Цркве. (2005). Београд: превод са грчког и словенског Епископа Атанасија умировљеног Херцеговачког.
- Θεοδωρίτου Κύρρου, *Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία*. (1989). У ΕΠΕ Φιλοκαλία 4. Πατερικαὶ ἐκδόσεις „Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς”: Θεσσαλονίκη.

Литература:

- Афанасјев, Николај. *Екклесиологија сѣуѣања у клир*. (2008). Епархија жичка, Краљево.
- Гранић, Филарет. *Узимање монаха у клир у сѣарој цркви*. (1932). У *Бојословље*, VII, 282–289.
- Милаш, Никодим, *Православно црквено љраво*. (2004). Истина – издавачка установа Епархије далматинске [Дела Никодима Милаша, књига V, фототипско издање]. Београд – Шибеник.
- Продић, Слободан. *Древни монашки устѣаѣи*. (2016). Требиње–Сарајево.

Примљено: 12. 12. 2023.

Одобрено: 1. 2. 2024.

Hierodaecon Justin (Živanić),
The Aristotle University of Thessaloniki,
Faculty of Theology

THE ORDINATION OF THE MONKS IN THE EARLY CHURCH ACCORDING TO THE ASCETICAL WRITINGS

Summary: This article investigates the ordination of monks, by examining ascetic literature consistent with Church Tradition and Canon Law. It reveals the development of monks becoming clerics within monastic communities, discusses the Church's rationale for this step, the challenge ordination posed for monastics, and also the impact of ascetic values on their selection. This work particularly explores how monks, initially retreating from the world for spiritual purity and unity with Christ, faced difficulties accepting ordination due to the implied responsibilities and temptations of authority. However, the studied sources perceive ordination not as a source of temptation but as an opportunity for spiritual growth and service, readily emphasizing the divine intent in the selection of monastic leaders for episcopal roles.

Key words: ordination, monk, ascetic literature, clergy, Early Church.